

สถานภาพ ปัญหา และทิศทาง การศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และสังคมล้านนา (2430-2529)¹

State of Knowledge, Problem, and Research
Directions on Historical Developments
and Lanna Society (1887-1986)

อานันท์ กาญจนพันธุ์
Anan Ganjanapan

บทคัดย่อ

ภาคเหนือตอนบนซึ่งในอดีตคือศูนย์กลางของสังคมและวัฒนธรรมล้านนามีงานพื้นที่ศึกษามากที่สุด โดยเฉพาะในสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ภาคเหนือของประเทศไทยเป็นสวรรค์ของนักมานุษยวิทยา เพราะมีวัฒนธรรมที่น่าสนใจของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่สลับซับซ้อนและหลากหลาย อย่างไรก็ตาม ภาพลักษณะเฉพาะของสังคมล้านนาเคลื่อนไหวและซับซ้อน ยังไม่ปรากฏชัดเจนนัก จากผลงานการศึกษาจำนวนมากมายเหล่านั้น ดังนั้น บทความนี้จึงพยายามจะพิจารณาว่าการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคมล้านนา ในงานการศึกษาสังคมล้านนาในช่วงร้อยปีที่ผ่านมา มีสถานภาพและปัญหาในลักษณะใด เพื่อจะได้แสวงหาแนวทางการศึกษาที่มีความหมายต่อสังคมล้านนาเองต่อไป

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์, สังคมไทยภาคเหนือ, การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม, ล้านนาคติศึกษา

ABSTRACT

Upper Northern Thailand the center of culture and society in the past is the area that have long been studied, particularly in the disciplines of Sociology and Anthropology. The Northern Thai region was once seen as ‘the Anthropologist’s Paradise’ because the area is riched of cultural diversity and the settlements of various ethnic groups. However, this cultural specificity and dynamism of Lanna society have yet been reflected in those former works and research studies. This article thus attempts to examine academic works and research studies on historical developments and Lanna society which have been conducted and published since a hundred years ago. It aims to show the state of knowledge in this area study and to search for the new approaches and research directions in the study of Lanna society.

Keywords: History, Northern Thai Society, Socio-Economic Change, Lanna Studies

บทนำ

หากจะใช้วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเป็นเครื่องบ่งชี้อย่างคร่าว ๆ ถึงสถานภาพของการศึกษาภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยยึดพื้นที่หลัก (Area study) แล้ว ภาคเหนือตอนบนซึ่งในอดีตคือศูนย์กลางของสังคมและวัฒนธรรมล้านนา มีงานพื้นที่ศึกษามากที่สุด โดยเฉพาะในสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา นับตั้งแต่เริ่มมีการศึกษาพื้นที่ภาคเหนือเป็นระบบอย่างเป็นทางการ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน มีวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกในภาษาต่าง ๆ ที่เขียนเกี่ยวกับสังคมล้านนาในช่วงร้อยกว่าปีนี้กว่า 60 เล่ม และที่อยู่ระหว่างการเขียนอีกประมาณ 20 เล่ม ทั้งนี้ไม่นับรวมงานเกี่ยวกับภาษาและวิทยาศาสตร์กายภาพ เหตุผลที่ทำให้มีผู้มาศึกษาสังคมล้านนามากมายเช่นนี้คงมีหลายประการ นับตั้งแต่เหตุผลความพอใจส่วนตัวจนถึงเหตุผลทางทฤษฎี และทางการเมือง แต่ส่วนใหญ่จะเห็นสอดคล้องกันว่า สังคมล้านนามีความเคลื่อนไหวน่าสนใจ และมีความซับซ้อนที่แตกต่างเด่นชัดจากส่วนอื่น ๆ ของสังคมไทย มีผู้เคยกล่าวว่า ภาคเหนือของประเทศไทยเป็นสวรรค์ของนักมานุษยวิทยา เพราะมีวัฒนธรรมที่น่าศึกษาของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่สลับซับซ้อนและหลากหลาย ทั้งในที่ราบและที่สูง ส่วนการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในภาคเหนืออันสืบเนื่องมาจากความเคลื่อนไหวที่ไม่ยอมรับพรหมแดนทางการเมืองปัจจุบัน ซึ่งเห็นได้จากการอพยพไปมาของชนกลุ่มต่าง ๆ ตามชายแดน และการค้าสินค้าสำคัญ ๆ เช่น ฝิ่น และของหนีภาษีอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม ภาพลักษณะเฉพาะของสังคมล้านนาที่เคลื่อนไหวและซับซ้อน ยังไม่ปรากฏชัดเจนนักจากผลงานการศึกษาจำนวนมากมายเหล่านี้น ดังนั้น รายงานนี้จึงพยายามจะพิจารณาว่าการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และสังคมล้านนาในงานการศึกษาสังคมล้านนาในช่วงร้อยปีที่ผ่านมา มีสถานภาพและปัญหาในลักษณะใด เพื่อจะได้แสวงหาแนวทางการศึกษาที่มีความหมายต่อสังคมล้านนาเองต่อไป

สังคมล้านนา: ภาพจากสายตาคนในและคนนอก

การศึกษาสังคมในปัจจุบันได้รับอิทธิพลของแนวการศึกษาจากตะวันตกอย่างมากจนเกือบทำให้ลืมไปว่า ในสังคมล้านนาก็เคยมีการศึกษาสังคมอยู่เช่นกัน แต่มีรูปแบบที่ผิดแผกแตกต่างไปจากวิธีการของตะวันตกทั่วๆ ไปมาก ประเพณีการศึกษาสังคมล้านนานั้นเริ่มขึ้นอย่างจริงจังตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19 เมื่อพระพุทธญาณเจ้า และพระพุทธพุกามเขียน **ตำนานมูลศาสนา** (พ.ศ.1966) ขึ้น และพระรัตนปัญญาเขียน **ชินกาลมาลีปกรณ์** (พ.ศ.2000) ซึ่งเป็นเอกสารที่ให้ภาพพัฒนาการชีวิตสังคมล้านนาทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และศาสนา ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การศึกษาสังคมในรูปแบบของตำนานนี้ยังคงสืบทอดต่อมาจนถึงสมัยหลังปี 2430 ซึ่งปรากฏว่ายังคงมีการคัดลอกตำนานและเขียนตำนานขึ้นมาใหม่จำนวนมาก ในรูปของคัมภีร์ใบลานที่พบตามวัดวาอารามต่างๆ ทั่วล้านนา

ปัญญาชนท้องถิ่นล้านนาเขียนตำนานขึ้นมาเพื่อต้องการเห็นภาพพัฒนาการของสังคมที่ต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากความกลมกลืนของชีวิตด้านต่าง ๆ ที่ไม่อาจมองแยกออกจากกันได้ ด้วยเหตุนี้ความขัดแย้งในสังคมจึงมักจะแสดงออกในรูปสัญลักษณ์ของความอับปางคล หรือด้วยการเสียดสี (อานันท์ 2519: 13-16) วิธีการศึกษาสังคมเช่นนี้จะมีความหมายปลุกเร้าคนในสังคมนั่นเอง แต่ในสายตาคนนอก ตำนานอาจจะมีความหมายเป็นเพียงปริมปราณียาย บันทึกของเหตุการณ์ในอดีต หรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์เท่านั้น

นอกจากตำนานแล้ว ปัญญาชนล้านนายังให้ภาพชีวิตสังคมล้านนาในรูปของกวีนิพนธ์ที่เรียกว่า คำขอ และในรูปของบทสวดหรือคาถาทางความเชื่อทางศาสนา เช่น คำร้องขวัญ และสงฆ์จิต เป็นต้น กวีนิพนธ์และคาถาเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม สะท้อนภาพสังคมในสายตาของปัญญาชนเหล่านั้น

พัฒนาการของสังคมล้านนาในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2430 ถึง พ.ศ.2480 ในสายตาของปัญญาชนล้านนารวมศูนย์อยู่ที่การต่อสู้ของครูบาศรีวิชัยมากกว่ากรณีกบฏพญาผาบ (พ.ศ.2432) หรือกบฏเงี้ยวที่เมืองแพร่ (พ.ศ.2445) เพราะกรณีของครูบาศรีวิชัยกระทบกระเทือนความต่อเนื่องของสังคมล้านนาอย่างมาก

โดยเฉพาะต่อความหมายเรื่องอำนาจในสังคม ซึ่งครอบคลุมวิถีชีวิตของชาวล้านนาส่วนใหญ่ (ทานาเบ, 2529) การต่อสู้ของครูบาศรีวิชัยปลุกเร้าให้ชาวล้านนาเข้าใจความหมายของอำนาจในสังคมของตนในขณะเมื่อกำลังมีภัยคุกคามของการครอบงำจากภายนอก การต่อสู้ของครูบาศรีวิชัยจึงไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องการขัดแย้งทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นทุกอย่างของชีวิตสังคมล้านนา บทบาทของครูบาศรีวิชัยจึงปรากฏในรูปกวีนิพนธ์หลายชิ้น เช่น คำวขอ เรื่องครูบาศรีวิชัย ของกวีเชียงใหม่ชื่อ ท้าวสุนทรพจนกิจ (บุญมา สุนันถกุล พ.ศ.2406-2480) และคำวการก่อสร้างของครูบาศรีวิชัย ของกวีแพร่ชื่อ ศรีวิชัย (ไข้) พ.ศ.2420-2490 เป็นต้น

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเพณีการศึกษาสังคมล้านนาแบบดำนานได้เปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อย เพราะอิทธิพลของวิธีการแบบตะวันตก โดยมีการแยกแยะหัวข้อเรื่องออกเป็นประเภท และมีการวิเคราะห์เพิ่มเติม แต่ก็ยังคงรวมเอาแง่มุมชีวิตสังคมทุกด้านไว้ด้วยกัน ในรูปของการเขียนประวัติศาสตร์พัฒนาการของสังคม ตัวอย่างเด่นชัดก็คืองานของ แส่น ธรรมยศ ในช่วงทศวรรษที่ 2490 ซึ่งปรากฏในนิตยสารโยนก และหนังสือพิมพ์ชาวเหนือ เช่น “ประวัตินครลำปาง” (2492) “ประวัติศาสตร์ล้านนาไทย” (ชาวเหนือ, 2492)

แนวการศึกษาพัฒนาการสังคมแบบดำนานยังคงมีการสืบทอดมาจนปัจจุบัน โดยมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในช่วงปี พ.ศ.2500-2515 มีตัวอย่างให้เห็นในงานของ สงวน โชติสุขรัตน์ (2512) หลังจากนั้นก็มีงานของ พระราชวิสุทธิโสภณ (2527) เป็นต้น²

เมื่อคนนอกสังคมล้านนา โดยเฉพาะชาวตะวันตกเข้ามาศึกษาสังคมล้านนาหลังจากปี พ.ศ.2430 ภาพสังคมล้านนาได้ถูกแยกออกพิจารณาเป็นด้านๆ เช่น เศรษฐกิจ ศาสนา และการเมือง โดยมีได้แสดงให้เห็นความเกี่ยวพันกันชัดเจน เพราะขาดความเข้าใจภาพรวมของสังคม งานในระยะแรกๆ มักจะเป็นบันทึกการเดินทาง หรือบันทึกความทรงจำ เช่น งานของ Carl Bock, A. R. Colquhoun, L. J. Curtis และ Holt Hallett เป็นต้น จึงมิได้มีการศึกษาอย่างละเอียดเพียงพองานเหล่านี้จะมีลักษณะเป็นการบรรยายแง่มุมชีวิตด้านต่างๆ ของชาวล้านนาทั่วๆ ไปตามที่พบเห็นมากกว่าการวิเคราะห์ลักษณะเหล่านั้น

ผู้เขียนมักจะเลือกหยิบยกเหตุการณ์ หรือลักษณะบางอย่างของสังคมล้านนาที่แปลกในสายตาของตน ซึ่งหมายถึงลักษณะที่แสดงถึงสภาวะของการไร้เสรีภาพส่วนบุคคล ดังนั้น ภาพสังคมล้านนาที่ได้จากบันทึกเหล่านี้จึงเริ่มห่างจากการรับรู้ของคนในสังคมล้านนาเอง มักจะเป็นภาพที่หยุดนิ่ง ไม่มีผลในการสร้างความต่อเนื่องของสังคม เช่น ประเพณีการศึกษาแบบตำนาน แต่เป็นต้นกำเนิดของแนวการศึกษาที่เข้ามาครอบงำการศึกษาล้านนาจนปัจจุบัน ขณะที่แนวทางแบบตำนานกลายเป็นรูปแบบการศึกษาที่ไม่เป็นทางการเพราะไม่อาจจะสร้างความหมายให้กับสังคมล้านนาปัจจุบันได้เช่นสมัยก่อน

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของสังคมล้านนา

เมื่อคนจากภายนอกสังคมล้านนาสนใจที่จะศึกษาสังคมล้านนามากขึ้น เพื่อประโยชน์ของตนในด้านต่าง ๆ จึงได้เริ่มมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นขึ้น ภาพสังคมล้านนาถูกแบ่งแยกออกเป็นส่วน ๆ ตามความต้องการของผู้ศึกษาที่มีผลประโยชน์แตกต่างกันออกไป ข้าราชการไทยจากส่วนกลางที่เข้ามาปกครองมณฑลพายัพสนใจข้อมูลเกี่ยวกับประชากรและการผลิตด้านการเกษตรเพื่อจัดเก็บภาษี จึงมีการเก็บข้อมูลเหล่านี้ขึ้น และรายงานไว้ในวารสารประกอบบทลิขกรรม (พ.ศ.2455-2556) และ Statistical Year Book of Siam ซึ่งเริ่มจากปี ค.ศ.1910 ต่อมาก็มีการทำสำมะโนประชากรขึ้น แต่ในครั้งแรกที่จัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2447 นั้น ไม่รวมจังหวัดในภาคเหนือ ส่วนในครั้งที่สองคือสำมะโนประชากรปี พ.ศ.2480 ได้รวบรวมข้อมูลประชากรและข้อมูลการเกษตรของภาคเหนือไว้ด้วย กระทรวงมหาดไทยจัดพิมพ์ขึ้นในหนังสือชื่อ **ประชากร** ในเล่มที่ 1 จะมีข้อมูลการเกษตรโดยเฉพาะเกี่ยวกับที่ดินการเกษตร นอกจากนั้นรัฐบาลไทยยังจ้างศาสตราจารย์ชาวอเมริกันมาทำการสำรวจสภาวะเศรษฐกิจชนบทอีกในปี 2473 ซึ่งปรากฏรายงานในหนังสือของ Carl C. Zimmerman (1931) ชื่อ **Siam Rural Economic Survey 1930-1931**

สำหรับชาวต่างประเทศส่วนใหญ่จะสนใจข้อมูลการค้าดังจะเห็นว่า กองสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่ได้ประมวลข้อมูลการค้าไว้อย่างต่อเนื่องในเอกสารรายงาน

ต่อรัฐสภาเรียกว่า Reports on Trade and Commerce of the Consular District of Chiang Mai ซึ่งเริ่มจากปี ค.ศ.1889 จนถึงปี 1914 ต่อมาพิมพ์เป็น Annexes ในเอกสารของ Department of Oversea Trade ที่มีชื่อว่า **Economic Condition in Siam** จากปี 1921 ถึงปี 1939 ข้อมูลเหล่านี้มักจะเป็นข้อมูลพื้นฐานระดับมหภาค อย่างกว้างๆ มากกว่าจะเจาะจงไปที่จุดใดจุดหนึ่ง

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจึงทำเป็นระบบมากขึ้น เป็นต้นแบบของการสำรวจที่รู้จักกันต่อมาว่า Baseline Survey การสำรวจเช่นนี้ ให้ภาพที่เจาะจงพื้นที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการขยายตัวของการผลิตด้านเกษตรเข้าสู่ ตลาดมากขึ้น การสำรวจครั้งแรกนั้นองค์การ FAO ของสหประชาชาติส่ง David H. Bau นักเศรษฐศาสตร์การเกษตรมาสำรวจข้อมูลที่อำเภอสารภี ในปี พ.ศ.2492 และพิมพ์รายงานอีก 2 ปีถัดมาในชื่อว่า **Agricultural Economic Survey of Saraphee District, Chiang Mai Province Thailand** (1951) รายงานนี้ให้ภาพ โครงสร้างทางเศรษฐกิจพื้นฐานของอำเภอสารภีอย่างละเอียด ประกอบด้วยข้อมูล ด้านการถือครองที่ดิน การผลิต และการตลาดสินค้าเกษตรหลายชนิด การสำรวจ แบบเข้มข้นทำให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนกว่าการทำสำมะโนประชากรของกระทรวง มหาดไทยในปี 2490 มาก เพราะส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลจากการประเมินของ ข้าราชการท้องถิ่นมากกว่าการออกสำรวจจริง ๆ

การสำรวจข้อมูลพื้นฐานยิ่งเจาะจงพื้นที่มากขึ้น เมื่อมีนักมานุษยวิทยา ชาวอเมริกันเข้ามาศึกษาชุมชน (Community Study) เพื่อทำวิทยานิพนธ์ บริญญาเอกในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2496-2500 จำนวน 4 คน คือ John De Young ศึกษาบ้านสันโป่ง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ Konrad Kingshill ศึกษา บ้านกู่แดง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ Lawrence C. Judd ศึกษาหมู่บ้าน ตำบลปอ จังหวัดน่าน และ Marry Sellers ศึกษาบ้านป่าตอง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ขอนำสังเกตคือ 3 คนหลังจากมหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ ซึ่งเริ่ม มีโครงการศึกษาหมู่บ้านในภาคกลางเป็นครั้งแรก ส่วนคนแรกมาจากมหาวิทยาลัย แคลิฟอร์เนีย ต่อมาวิทยานิพนธ์ของทุกคนได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือ ยกเว้น คนสุดท้ายที่เขียนวิทยานิพนธ์ไม่สำเร็จ

งานของ De Young, Kingshill และ Judd ล้วนเป็นตัวอย่างของการศึกษาชุมชนที่บรรยายชีวิตทางสังคมอย่างกว้างๆ คือ ครอบครัว การศึกษา เศรษฐกิจ การปกครอง และศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาพหยุดนิ่งตายตัวในเวลาที่สามารถวัดความเป็นมาของชุมชนจะกล่าวอ้างถึงอยู่บ้างเพียงผิวเผิน แม้ว่าจะงานเหล่านี้จะศึกษาชุมชนในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก แต่มิได้มีความพยายามที่จะอธิบายถึงสาเหตุ และกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

การศึกษาแนวนี้มักจะให้ภาพของสังคมหมู่บ้านล้านนาว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมชนบทไทยที่มีโครงสร้างหลวมๆ ไม่ต่างจากชนบทไทยที่อื่นๆ โดยเฉพาะมีพุทธศาสนาเป็นความเชื่อหลัก ที่เป็นพื้นฐานของความคิดแบบปัจเจกนิยม ซึ่งสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมแบบยึดหยุ่นของชาวไทย ความคิดเช่นนี้เกิดจากการไม่ให้ความสนใจศึกษาการนับถือผีในหมู่บ้านล้านนาเท่าที่ควร ทำให้ไม่เห็นข้อแตกต่างของหมู่บ้านล้านนากับหมู่บ้านในภาคกลาง แสดงว่าการศึกษาชุมชนเช่นนี้เลือกเสนอข้อมูลที่เข้าใจได้เท่านั้น แต่ละเลยข้อมูลที่ต้อองวิเคราะห์ทำความเข้าใจ ทำให้มองข้ามการนับถือผี โดยเฉพาะผีปญาซึ่งเป็นผีสำคัญของระบบความเชื่อในหมู่บ้านภาคเหนือ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเหล่านี้จึงไม่สามารถชี้ให้เห็นกฎเกณฑ์ของความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการสืบทอดที่ดินซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานของสังคมล้านนาไปอย่างน่าเสียดาย ต้องเสียเวลาไปอีกเกือบ 20 ปีกว่านักวิชาการตะวันตกจะเห็นความสำคัญของการนับถือผีว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานในการเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมล้านนา

การศึกษาชุมชนนี้แม้จะศึกษาชุมชนเดียวแต่เข้มข้น แต่ก็ให้ภาพชุมชนอย่างกว้างๆ มากกว่าเจาะให้เห็นภาพกลไกทางสังคมที่ผลักดันการเคลื่อนไหวของชุมชน ไม่แตกต่างไปจากการเก็บข้อมูลระดับมหภาคนัก ดังนั้น ต่อมาเมื่อรัฐต้องการเข้ามาวางแผนการพัฒนามากขึ้นจึงนิยมให้วิธีการเก็บข้อมูลมหภาคมากกว่าการศึกษาชุมชนที่เสียเวลามาก ทำให้กลับมานิยมการศึกษา Baseline Survey อีกครั้งหนึ่งหลังปี พ.ศ.2518 ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นการเก็บข้อมูลภาคการเกษตร เช่น Benchawan Tongsi (1975), Abha Sirivongs Na Ayuthaya (1979) และ Luechai Chulasai (1980) เป็นต้น ข้อน่าสังเกตคือ งานเก็บข้อมูลเบื้องต้นในระยะนี้มักจะ

ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยที่ดัดขึ้นใหม่ เช่น สถาบันวิจัยสังคมของมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ จะจัดเก็บข้อมูลและพิมพ์เป็นรายงานที่เรียกว่า ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของพื้นที่ต่างๆ ในภาคเหนือ ตั้งแต่ปี 2524

ข้อมูลพื้นฐานส่วนใหญ่จะเน้นลักษณะสากลของสังคมมากกว่าจะพยายาม เข้าใจสังคมลึกลงว่ามีลักษณะเฉพาะในกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ลักษณะ เช่นนี้จึงไม่เสริมความรู้เกี่ยวกับสังคมลึกลงมากนัก นอกจากจะเป็นเพียงข้อมูล ที่ใช้เพื่อแสวงหาประโยชน์จากสังคมลึกลง

ระบบเศรษฐกิจของสังคมเกษตรล้านนา

หลังจากปี พ.ศ.2503 มีการศึกษาสังคมล้านนาเพิ่มขึ้นมากมาย ส่วนใหญ่ จะเป็นงานของนักวิชาการชาวต่างประเทศที่หลั่งไหลเข้ามาเพื่อศึกษาชนกลุ่มน้อย ต่างๆ แทนการเข้าไปในประเทศเพื่อนบ้านของไทย เพราะมีเหตุการณ์ปั่นป่วน ทางการเมืองในประเทศเหล่านั้น ในช่วงปี พ.ศ.2503 ถึง 2513 ปรากฏว่ามี นักวิชาการต่างประเทศเข้ามาวิจัยสนามในภาคเหนือจำนวนถึง 56 คน ในจำนวนนี้ ศึกษาชนชาติส่วนน้อยเสีย 39 คน ผู้ที่เข้ามาวิจัยเพื่อเขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก 23 คน ที่เหลืออีก 33 คนนั้นเป็นผู้ได้รับปริญญาเอกแล้ว

นอกเหนือจากศึกษาชนกลุ่มน้อย นักวิชาการชาวต่างประเทศมักจะมุ่งศึกษา สังคมเกษตรพื้นราบมากกว่าศึกษาสังคมเมือง และความสนใจศึกษาสังคมเกษตร ก็มักจะเกี่ยวข้องกับประเด็นทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ทั้งนี้ เพราะหลังจากปี พ.ศ.2503 มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของภาคเหนืออย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการผลิต สินค้าเกษตรเข้าสู่ตลาดทำให้ระบบเศรษฐกิจภาคเหนือผูกพันใกล้ชิดกับเศรษฐกิจ ของประเทศมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงมีความสนใจศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับ หมู่บ้าน เมื่อต้องศึกษาระดับหมู่บ้าน วิธีการที่ใช้จึงมักจะเป็นไปในเชิงมานุษยวิทยา แม้ว่าผู้ศึกษาจะมาจากสาขาต่างๆ กันคือ มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ จุดน่าสนใจของการศึกษาช่วงนี้คือ ไม่ใช่เป็นการศึกษาชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณา หรือเก็บข้อมูลพื้นฐานอีกต่อไป แต่ใช้แนวการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจมากขึ้น

งานที่มีคุณภาพยังคงเป็นผลงานที่ศึกษาเพื่อทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกอยู่ ที่สำคัญคืองานของ Edward Van Roy (1965) และ Michael Moerman (1964) ซึ่งต่อมามงานทั้งสองชิ้นนี้ก็ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือ Von Roy ศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของระบบทำเหมืองในที่เชิงดอยที่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจพื้นราบ ขณะที่ Moerman สนใจปัญหาการเข้ามาของรถแทรกเตอร์ในชุมชนชาวนาในที่ราบ Moerman วิเคราะห์ลักษณะการตัดสินใจใช้แทรกเตอร์ของชาวนา พบว่าชาวนาพยายามหลีกเลี่ยงการใช้รถแทรกเตอร์ เพราะทำให้ต้องพึ่งพาเจ้าของรถแทรกเตอร์ และสังคมภายนอก ซึ่งมีผลให้พวกเขาขาดอิสระในการจัดการเพาะปลูกของพวกเขา

การศึกษาระบบเศรษฐกิจมักจะแบ่งศึกษาออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ

ด้านแรก กระบวนการตัดสินใจในการผลิต

งานของ Moerman ได้ปลุกเร้านักวิชาการรุ่นอีก 10 ปีต่อมาให้สนใจศึกษากระบวนการตัดสินใจของชาวนาในการผลิตมากขึ้น ดังปรากฏในงานวิทยานิพนธ์ทางมานุษยวิทยาของ Jacob M. Bilmes (1974) ซึ่งศึกษาการตัดสินใจทั่ว ๆ ไป ขณะที่วิทยานิพนธ์ทางมานุษยวิทยาของ Michael Calavan (1974) ซึ่งต่อมาได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือ ให้ความสนใจการตัดสินใจในขบวนการผลิตอย่างมาก โดยเฉพาะค้นหาปัจจัยที่กำหนดการเลือกระบบพืชของชนบทเชิงใหม่ แต่ Calavan มุ่งประเด็นของการผลิตเพื่อการค้ามากกว่าที่จะดูความเกี่ยวข้องกับการผลิตเพื่อยังชีพ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อความเหลื่อมล้ำในชุมชน นักสังคมวิทยาชนบทศึกษางานในลักษณะใกล้เคียงกัน ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ W. Randall Ireson (1976) แต่ Ireson มุ่งที่จะหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดการตัดสินใจของชาวนาในเชิงปริมาณในรูปของสมการต่าง ๆ ทำให้ได้เพียงแต่ภาพการตัดสินใจที่หายบ ๆ เท่านั้น ในระยะหลังนักวิชาการไทยโดยเฉพาะนักเศรษฐศาสตร์เกษตรได้หันมาสนใจประเด็นนี้ และศึกษาหาข้อมูลกว้างขวางและละเอียดซับซ้อน ทำให้ได้ภาพของกระบวนการตัดสินใจที่รอบด้านพอสมควร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการแสวงหาทางเลือกใหม่ ๆ เพื่อการพัฒนาระบบการผลิตต่อไป ดังจะเห็นได้จาก

งานของ เบญจพรรณ ชินวัตร, พิชิต ธานี และจามรี พิทักษ์วงศ์ เรื่อง **กระบวนการตัดสินใจเลือกระบบพืชของเกษตรกร กรณีศึกษาที่ราบลุ่มเชิงใหม่ (2529)**

ความสนใจในแง่นี้สืบเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า การผลิตของชาวนาภาคเหนือมีระบบการปลูกพืชที่ซับซ้อนและก้าวหน้ากว่าภาคอื่นๆ ของประเทศ นอกจากนี้จะมีการปลูกพืชถึง 3 ครั้งต่อปีในที่นาแล้ว ระบบในที่ราบส่วนใหญ่ยังสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเพาะปลูกตามที่เชิงดอย ซึ่งเป็นระบบเสริมที่สำคัญ ทำให้ลักษณะแตกต่างจากภาคอื่นๆ อยู่บ้าง

ด้านที่สอง ระบบชลประทานเหมืองฝาย

นอกจากระบบปลูกพืชที่ซับซ้อนแล้ว ระบบเศรษฐกิจของสังคมเกษตรล้านนายังมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ มีระบบชลประทานเหมืองฝายที่ดำเนินการโดยชุมชนเองแพร่หลายทั่วไป ทำให้เป็นที่สนใจของนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศอย่างมากจนกลายเป็นหัวข้อศึกษาสำคัญในด้านเศรษฐกิจหัวข้อหนึ่งทีเดียว

หลังจาก ไกรศรี นิมนานเหมินท์ เขียนบทความเกี่ยวกับ “กฎหมายชลประทานม้งราย” ลงใน **สังคมศาสตร์ปริทัศน์** (3: 1 พ.ศ.2508) ก็ได้มีผู้สนใจศึกษาระบบชลประทานเหมืองฝายเพื่อทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกหลายรายด้วยกัน ในระยะแรกจะเป็นนักภูมิศาสตร์ คือ Michael Bruneau (1977), Vanpen Surareks (1975) และ Shigeharu Tanabe (1981) หลังจากนั้นก็มีนักเศรษฐศาสตร์เข้ามาศึกษาเฉพาะด้าน เช่น ลือชัย จุลาสัย, อารี วิบูลย์พงศ์ และระพีพรรณ ใจสะอาด เป็นต้น ซึ่งมักจะให้ภาพกว้างๆ มากกว่าการศึกษาชุมชนเฉพาะเจาะจง เช่น งานของนักภูมิศาสตร์

การศึกษาระบบชลประทานเหมืองฝายได้ขยายตัวออกไปอีกเมื่อมีนักสังคมวิทยาเข้ามาร่วมศึกษา และเน้นหนักในระบบการจัดองค์กรของระบบเหมืองฝายในระดับหมู่บ้าน ทำให้ความเข้าใจลักษณะเคลื่อนไหวของระบบมีมากขึ้น โดยเฉพาะจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ อุไรวรรณ ตันกิมยง (1983) และ

งานวิจัยของ อาภา ศิริวงศ์ ณ ออยุธยา (2522) ส่วน Katherine Bowie (1981) ได้ชี้ให้เห็นการขัดแย้งในระบบเหมืองฝาย

รายงานการวิจัยเล่มใหม่ของ วันเพ็ญ สุรฤกษ์ (1986) ได้ช่วยขยายความรู้เกี่ยวกับระบบชลประทานทั้งระบบเดิมและระบบใหม่ในภาคเหนือออกไปอีกมาก โดยเฉพาะเรื่องประสิทธิภาพของระบบเดิม และหากรายงานการวิจัยของ อุไรวรรณ ตันกิมยง ที่เกี่ยวข้องกับระบบเหมืองฝายในที่สูงสำเร็จออกมา ก็จะช่วยให้อาภาพของระบบชลประทานเหมืองฝายทั้งระบบในภาคเหนือชัดเจน พอเพียงที่จะเริ่มให้ความสนใจที่จะประยุกต์ความรู้เหล่านี้ให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาการเกษตรมากขึ้น

แต่การศึกษาระบบชลประทานเหมืองฝายเหล่านี้ก็มีปัญหาอยู่บ้าง ส่วนใหญ่จะเน้นเฉพาะด้านประสิทธิภาพของระบบมากกว่าที่จะให้ความสนใจกับปัญหาของระบบ โดยเฉพาะที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในระบบการผลิต ขณะที่ขอบเขตของชุมชนก็เริ่มจะมองเห็นไม่เด่นชัด รวมทั้งปัญหาการแทรกแซงจากภายนอก โดยเฉพาะจากรัฐและผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ การศึกษาระบบชลประทานเหมืองฝายยังขาดการวิเคราะห์เชิงเศรษฐกิจ งานของนักเศรษฐศาสตร์ที่ศึกษาระบบดังกล่าวยังคงอยู่ในระดับผิวเผินมากกว่าจะเจาะลึกถึงปัญหาเชิงเศรษฐกิจอย่างจริงจัง ขณะนี้จึงกำลังรออยู่ว่าวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Katherine Chindasri จะช่วยเสริมในจุดนี้มากน้อยเพียงใด

ด้านที่สาม ระบบแรงงานในการเกษตร

ประเด็นเรื่องการใช้แรงงานมีรวมอยู่บ้างในการศึกษาระบบเหมืองฝาย แต่การศึกษาระบบการใช้แรงงานทั่วไปนั้นเพิ่งจะเริ่มสนใจกันหลังปี พ.ศ.2520 นี้เอง ส่วนหนึ่งเพราะเป็นประเด็นของการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ อีกส่วนหนึ่งเกิดจากความสนใจด้านปัญหาประชากร ซึ่งมีแหล่งทุนสนับสนุนการวิจัยด้านนี้มาก จึงมีการนำประเด็นแรงงานมาใช้วิจัยในภาคเหนือเพิ่มขึ้น

ในระยะแรกการศึกษาเรื่องแรงงานจะจำกัดอยู่ในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ เช่น ลือชัย จุลาสัย (1980) ซึ่งสนใจการจ้างแรงงานในชนบท รวมทั้งการใช้แรงงานของครัวเรือนชาวนา ดังปรากฏในรายงานเรื่อง Family Labor and Employment Linkages in Rural Thailand (1983) การศึกษาของลือชัยเป็นการมองโครงสร้างอย่างกว้าง ๆ ว่า ชาวนาใช้แรงงานในลักษณะใดบ้างทั้งภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร รวมตลอดถึงลักษณะรายได้จากการใช้แรงงานนั้น

ส่วนการศึกษาการใช้แรงงานในระดับหมู่บ้านนั้นเริ่มมีขึ้นก่อนหน้านั้นเล็กน้อย เมื่อ Friedrich W. Fuhs เข้าร่วมสำรวจหมู่บ้านกับสถาบันวิจัยสังคมของจุฬาลงกรณ์ ซึ่งปรากฏในหนังสือ Abba (1979) ต่อมา ระพีพรณ ก็ช่วย ผาสุก พงษ์ไพจิตร ศึกษาการใช้แรงงานในหมู่บ้านที่ดอยสะเก็ด ซึ่งพิมพ์รวมอยู่ในหนังสือของ Pasuk Phongpaichit (1982) เรื่อง **Employment, Income and the Mobilization of Local Resource in Three Thai Villages** (ILO) ระพีพรณนั้นสนใจการใช้แรงงานของครัวเรือนชาวนาตั้งแต่เมื่อเขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก Rapeepun (1979)

จากนั้นการศึกษาเรื่องแรงงานในระดับหมู่บ้านก็ขยายตัวเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะ การศึกษารูปแบบการใช้แรงงานอื่นๆ เช่น การแลกเปลี่ยนแรงงานในงานของ Tanabe (1980) และ Anan (1984) ซึ่งเป็นการศึกษาจากแง่มุมทางมานุษยวิทยาและภูมิศาสตร์ และที่สำคัญคือ ได้มีความสนใจศึกษาเรื่องการเคลื่อนย้ายแรงงาน โดยเฉพาะการเคลื่อนย้ายชั่วคราวในหมู่บ้านใกล้ตัวเมือง ดังจะเห็นได้จากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ อัญชลี สิงหนธร-ฤนาท Anchalle (1982) นอกจากนั้น อัญชลียังสนใจการเคลื่อนย้ายแรงงานของสตรีเป็นพิเศษ เช่น ในบทความเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและประชากรกับการเคลื่อนย้ายแรงงานสตรีในเชียงใหม่” ใน **สังคมศาสตร์** (มข. 8: 1-2529) ปัญหาของแรงงานสตรีนี้ยังมีนักวิชาการต่างประเทศให้ความสนใจอีกผู้หนึ่งคือ Jennifer Gray ซึ่งเข้ามาวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์ได้เขียนบทความเรื่อง “เศรษฐศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของผู้หญิงในภาคเหนือ” ในสังคมศาสตร์เล่มเดียวกัน Gray สนใจปัญหาแรงงานของสตรีวัยรุ่นเป็นพิเศษ

ในประเด็นเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงานนี้ ได้ชี้ให้เห็นความพยายามที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างภาคชนบทและเมืองให้เด่นชัดยิ่งขึ้น เพราะก่อนหน้านี้มักจะศึกษาสองส่วนนั้นแยกจากกัน

ด้านที่สี่ หัตถกรรมและอุตสาหกรรมในชนบท

ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้แรงงานของชาวชนบทนอกภาคเกษตรแล้ว ลักษณะเด่นของภาคเหนืออยู่ที่การแพร่หลายของการใช้แรงงานในภาคหัตถกรรม ดังนั้น จึงมีผู้สนใจด้านแรงงานศึกษา ระบบหัตถกรรมหลายชิ้นในระยะหลังปี 2520 เริ่มจากการวิจัยขนาดเล็ก 2 ชิ้น คือ สวัสดิ์ (2520) และ เชื่อง (2520) ต่อมาก็มีการวิจัยกว้างขวางขึ้น เช่น Luehai Chulasai and Suwarat Bhekasut (1980) ซึ่งเกิดจากความสนใจปัญหาการใช้แรงงานนอกภาคเกษตร

หลังจากนั้น ก็มีนักเศรษฐศาสตร์ชาวต่างประเทศเข้ามาศึกษาเพื่อทำวิทยานิพนธ์คือ Boomgaard (1984) งานวิจัยขนาดใหญ่ครั้งล่าสุดโดย ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี, สมหมาย เปรมจิตต์ และทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ (2528) ได้ช่วยขยายความรู้เกี่ยวกับด้านหัตถกรรมในเชียงใหม่และลำพูนอย่างมาก ทั้งในด้านไม้แกะสลัก ผ้าทอ และเครื่องหยา ซึ่งป็นสินค้าสำคัญของเชียงใหม่ในปัจจุบันที่ขายกับนักท่องเที่ยว

ปัญหาของหัตถกรรมก็คือว่า จะสามารถเป็นทางเลือกของแรงงานในชนบทได้มากน้อยเพียงใด หรือจะเป็นเพียงรูปแบบใหม่ของการใช้แรงงานชาวนาราคาถูก ดูเหมือนว่างานวิจัยข้างต้นจะพูดถึงปัญหาเช่นนี้น้อยมาก เช่น งานของ เชื่อง (2520) ส่วนใหญ่แล้วมักจะฝากความหวังไว้กับหัตถกรรมว่าจะช่วยสร้างอุตสาหกรรมขึ้นในชนบทได้ จะเป็นอุปสรรคก็เฉพาะในด้านการตลาดมากกว่าด้านแรงงาน และรายได้ของชาวชนบท แนวความคิดเช่นนี้เกิดจากการศึกษาในระดับโครงสร้างมหภาคมากกว่าการเจาะลึกลงไปในระบบการใช้แรงงานกับความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบท โดยเฉพาะการศึกษาในระดับหมู่บ้านเพื่อเข้าใจปัญหาด้านลึกเพิ่มขึ้น

ด้านที่ห้า ระบบการค้าและตลาด

ระบบที่เด่นอีกประการหนึ่งของสังคมล้านนาคือ การค้าวัวตัวซึ่งเกิดเพราะเหตุผลของความจำเป็นในการยังชีพ การค้าขายที่บรรทุกด้วยวัวนั้นมีมาช้านานในภาคเหนือ เพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งจำเป็น เช่น เกลือ ข้าว และเมี่ยง ระหว่างชุมชนที่ขาดสิ่งเหล่านั้น ลักษณะเช่นนี้เองจึงมีผู้สนใจศึกษา เริ่มต้นจากงานของ Moerman (1975) ที่ให้ภาพในอดีต และชูสิทธิ์ (2525) ได้ขยายความมากขึ้น ชูสิทธิ์ยังได้บุกเบิกการศึกษาการค้าทางน้ำเพิ่มอีก แสดงให้เห็นการค้าขายติดต่อกับกรุงเทพฯ (ชูสิทธิ์, 2529)

ความสนใจศึกษาระบบการค้าได้ศึกษาเพิ่มขึ้นอีกในปัจจุบัน ซึ่งเกิดจากความขัดแย้งทางทฤษฎีเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า สังคมชนบทล้านนาไม่ได้มีเพียงลักษณะยังชีพเท่านั้น แต่ได้พัฒนาระบบการค้ามานานแล้ว การศึกษาเช่นนี้ปรากฏในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Katherine Bowie ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการเขียน³

นอกจากการค้าในชนบทแล้ว ยังมีการศึกษาการค้าในเมือง เช่น เชียงใหม่และลำปาง กรณีของเชียงใหม่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ของ ปลายอ้อ (2529) และกรณีของลำปางในวิทยานิพนธ์ของ Margo McMorran ซึ่งยังเขียนไม่เสร็จ

สำหรับการค้าระหว่างภูเขากับที่ราบก็มีผู้ศึกษาอยู่บ้าง โดยเฉพาะเน้นบทบาทของชาวจีนฮ่อ เช่น งานของเตือนใจ (2521) และวิทยานิพนธ์ของ Ann Hill ซึ่งอยู่ระหว่างการเขียน ส่วน สนิท วงศ์ประเสริฐ (1975) ได้ศึกษาการค้าในหมู่ชาวเขาซึ่งมีรายละเอียดเพิ่มเติมในงานของ Mile (1973)

ขณะที่นักประวัติศาสตร์ และนักมานุษยวิทยาสนใจระบบการค้าแบบดั้งเดิม นักเศรษฐศาสตร์จะสนใจศึกษาการค้าและตลาดของพีชรายชนิดเป็นส่วนใหญ่ งานของนักเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญได้แก่ Aree Wiboonpong (1979) เรื่อง **Study of Farm to Wholesale Marketing in The Chiang Mai Valley** ส่วน Mingsan Santikarn (1984) ศึกษาตลาดของยาสูบ และงานของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ศึกษาสภาพตลาดสินค้าเกษตร นอกจากนั้นก็มีการวิจัยตลาดสินค้า

เกษตรบางชนิดของภาควิชาบัญชีและบริหารธุรกิจ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่

งานวิจัยตลาดสินค้าเกษตรส่วนใหญ่จะศึกษาในระดับมหภาคมากกว่า เจาะลงไปในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยเฉพาะ ทำให้ยังไม่เห็นภาพกระบวนการและกลไก ในระดับท้องถิ่นอย่างชัดเจน ภาพที่เห็นมักจะเป็นโครงสร้างการตลาดอย่างกว้าง ๆ ดังนั้น จึงน่าจะมีการหันมาสนใจศึกษาปัญหาระบบตลาดระดับชุมชนที่เชื่อมโยงกับ ภายนอกให้มากขึ้น

ด้านที่หก ระบบการใช้และการถือครองที่ดิน

ลักษณะทางกายภาพของภาคเหนือที่มีภูเขาสูงทำให้พื้นที่เพาะปลูกมีน้อย ขนาดที่นาถือครองจึงเล็กกว่าในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ การขาดที่ดินทำกิน จึงเป็นปัญหาสำคัญจนทำให้มีการอพยพไปบุกเบิกที่ดินบนภูเขา ทำลายต้นน้ำ ลำธารกันมาก ในที่ราบก็พบว่ามีปัญหาการเช่านาแพร่หลาย โดยเฉพาะในเขต เกษตรก้าวหน้าทั้งหลาย แต่น่าแปลกที่นักวิชาการให้ความสนใจเรื่องระบบการใช้ และการถือครองที่ดินเพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะศึกษาอยู่ในหมู่นักภูมิศาสตร์และ มานุษยวิทยา ขณะที่นักเศรษฐศาสตร์ไม่ถือว่าเรื่องที่ดินเป็นปัญหาในการวิจัย

นอกจากการเก็บข้อมูลผิวเผินเกี่ยวกับลักษณะการถือครองที่ดินแล้ว นักวิชาการคนแรกที่เห็นว่าการถือครองที่ดินเป็นปัญหาคือ Gehan Wijeyewardene ซึ่งเริ่มเข้ามาศึกษาหมู่บ้านในอำเภอแม่แตงตั้งแต่ในทศวรรษที่ 1960 เขาได้เขียน เกี่ยวกับปัญหาการถือครองที่ดินในบทความสั้นๆ ชิ้นหนึ่ง (Wijeyewardene, 1967) แต่ก็ไม่ได้นำวิเคราะห์ปัญหาหลักซึ่งนัก จนกระทั่ง Bruneau นักภูมิศาสตร์ชาวฝรั่งเศส เข้ามาศึกษาในทศวรรษที่ 1970 จึงเขียนบทความ (Bruneau, 1980) ให้ภาพปัญหา การถือครองที่ชัดเจนมากขึ้น

ปัจจุบันมีการศึกษาการถือครองที่ดินในระดับหมู่บ้านอย่างจริงจัง ดังปรากฏ ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก 3 เล่ม คือ Cohen (1981), Anan (1984), Werasit (1986) และมีการศึกษาในระดับมหภาคของ Sanay (1985) ซึ่งเน้นเรื่องการเปลี่ยนแปลง แบบแผนการใช้ที่ดินในบริเวณเมืองเชียงใหม่ การศึกษาเรื่องการใช้ที่ดินในทางภูมิศาสตร์

ได้รับความสนใจเป็นพิเศษจนปรากฏเป็นงานวิทยานิพนธ์ปริญญาโทหลายชิ้นด้วยกัน คือ ชุณหเดช (2524), พิทักษ์ (2525) และสุริย์ (2527) เป็นต้น

ส่วนปัญหาการใช้ที่ดินบนที่สูงนั้น นักวิชาการจำนวนมากให้ความสนใจเป็นพิเศษ ส่วนใหญ่จะเป็นชาวต่างชาติ ขณะที่นักวิชาการไทยจะสนใจปัญหาที่ดินพื้นราบมากกว่า และเพิ่งจะหันมาสนใจปัญหาที่สูงเมื่อไม่นานมานี้ เช่น ในโครงการวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การศึกษาปัญหาการใช้ที่ดินในที่สูงปรากฏในงานของ Keen (1972) เป็นครั้งแรก แต่คงเป็นงานให้ภาพข้อมูลพื้นฐานมากกว่าการวิเคราะห์ปัญหา ต่อมาจึงมีงานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก 3 ชิ้น ที่เริ่มวิเคราะห์ปัญหาลึกซึ้ง เพราะศึกษาจากระดับหมู่บ้านที่เจาะจงมากขึ้น เช่น Cooper (1976), Grandstaff (1977) และ Hinton (1975) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม งานเหล่านี้มักจะให้ภาพปัญหาที่เกิดจากการผลิตมากกว่าปัญหาด้านความสัมพันธ์ในด้านการใช้ที่ดินระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ในที่สูง โดยเฉพาะปัญหาการแทรกแซงจากอิทธิพลทางเศรษฐกิจจากภายนอก

จะเห็นได้ว่า การศึกษาระบบเศรษฐกิจของสังคมเกษตรล้านนาส่วนใหญ่จะนิยมศึกษาแยกออกเป็นด้าน ๆ เพราะมักจะศึกษาในระดับมหภาคด้วยการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม ทำให้ไม่สามารถเจาะเข้าไปในรายละเอียดของระบบได้ดีพอ นอกจากนั้น ยังเกิดจากการขาดความสนใจที่จะโยงส่วนต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กัน ซึ่งอาจทำได้ในระดับโครงสร้างและระดับกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อจะให้ภาพรวมของระบบทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทิศทางของการขยายตัวของระบบทุนนิยม ซึ่งอาจทำได้ด้วยการศึกษาพัฒนาการไปพร้อม ๆ กันด้วย งานในลักษณะเช่นนี้มีอยู่น้อยมาก เริ่มจากวิทยานิพนธ์ปริญญาโทของ ชูสิทธิ์ (2524) ซึ่งศึกษาพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจหมู่บ้านภาคเหนือ งานสำคัญที่ให้ภาพเศรษฐกิจรวมของสังคมเกษตรเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจภายนอกปรากฏในงานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก 2 ชิ้นคือ Cohen (1981) และ Anan (1984) ส่วนวิทยานิพนธ์ของ เบญจพรรณ (1985) ยังได้เพิ่มเติมภาพระบบเศรษฐกิจรวมที่โยงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจบนที่สูงกับที่ราบอีกด้วย งานลักษณะที่ให้ภาพรวมเช่นนี้จำเป็นมากต่อการเสนอปัญหาของระบบบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เป็นจริง เพราะ

ในชีวิตจริงนั้นส่วนต่างๆ ไม่อาจแยกจากกันได้ ดังนั้น แม้ว่าบางครั้งจำเป็นต้องแยกส่วนต่างๆ ออกเพื่อความสะดวกในการศึกษา แต่ถ้าไม่มีการดึงเข้ามารวมกัน จะไม่สามารถให้ข้อสรุปที่สมจริงได้ โดยเฉพาะปัญหาสำคัญ เช่น กระบวนการเกิดขึ้นชั้นในชนบท ซึ่งก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูง จึงมีความจำเป็นจะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงกลไกที่ผลักดันให้เกิดกระบวนการดังกล่าวขึ้น การวิเคราะห์ลักษณะเช่นนี้ จำเป็นจะต้องใช้วิธีการศึกษาจากภาพรวมมากกว่าการแยกออกเป็นส่วนๆ มีตัวอย่างการศึกษาเช่นนี้บ้างก็คือ งานของ Bowie (1980) ที่ศึกษาถึงอิทธิพลของระบบตลาดต่อการก่อรูปของชนชั้นในชนบท ประการสำคัญที่สุดการศึกษาแนวนี้ไม่อาจจะแยกการศึกษาเศรษฐกิจออกจากการศึกษาด้านอื่นๆ ได้เช่นกัน จำเป็นจะต้องรวมด้านการเมืองและระบบความเชื่อไว้ด้วย จึงจะให้ภาพที่สมบูรณ์ได้

ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองในชนบท

การศึกษาระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองในชนบทล้วนนามีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับการศึกษาระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพราะนักมานุษยวิทยาที่เข้ามาศึกษาภาคเหนือจำนวนมากจะมุ่งศึกษาชนชาติส่วนน้อยมากกว่าศึกษาชนพื้นราบ ยิ่งนักรัฐศาสตร์ด้วยแล้วยังมีจำนวนน้อยมากที่จะหันมาสนใจการเมืองในชนบทเพราะต้องใช้วิธีการของมานุษยวิทยา ส่วนใหญ่นักรัฐศาสตร์จะมองไม่เห็นว่ามีปัญหาการเมืองในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันเริ่มมีความสนใจปัญหาการเมืองและอำนาจท้องถิ่นทั้งในหมู่นักรัฐศาสตร์และมานุษยวิทยา เช่น วิทยานิพนธ์ของชาติชาย (1983), Neher (1969), Turton (1975), Chayan (1984)

ส่วนใหญ่การศึกษาด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองก็จะแยกการศึกษาออกเป็นด้านต่างๆ เช่นเดียวกับด้านเศรษฐกิจ ยกเว้น ในงานประเภทชุมชนศึกษาในระยะแรกที่ศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมส่วนต่างๆ ในงานเดียวกัน แต่มักจะไม่โยงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนเหล่านั้น การศึกษาในส่วนต่างๆ อาจแยกออกพิจารณาได้ดังนี้

ด้านแรก ระบบครอบครัวและเครือญาติ

นับว่าเป็นเรื่องแปลกมากที่นักมานุษยวิทยาจำนวนมากได้เข้ามาศึกษาหมู่บ้านในภาคเหนือและต่างก็เห็นว่า ครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคมชนบท แต่กลับปรากฏว่ามีการศึกษาระบบครอบครัวและเครือญาติอย่างจริงจังน้อยมาก ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากการไม่ให้ความสนใจศึกษาการนับถือผี โดยเฉพาะผีปู่ย่า ในระยะแรก อีกส่วนหนึ่งเกิดจากอคติของผู้ชาย เพราะนักมานุษยวิทยาที่เข้ามาในระยะแรกส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย สำหรับ Mary Seller เข้ามาในรุ่นแรก เขียนวิทยานิพนธ์ไม่เสร็จ ทำให้ไม่ทราบผลการศึกษาระบบครอบครัวของเธอ

ความสนใจศึกษาครอบครัวเกิดขึ้นอีกครั้งเมื่อ Turton (1972) เขียนบทความเกี่ยวกับระบบเครือญาติและการนับถือผีปู่ย่า และต่อมาเมื่อมีนักมานุษยวิทยาสตรีเข้ามาศึกษา ซึ่งสนใจบทบาทสตรี จึงมีการศึกษาชีวิตครอบครัวภาคเหนือจริงจัง เป็นเรื่องเฉพาะ ดังปรากฏในงานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Potter (1977) และ Mounge (1981)

หลังจากนั้น จึงมีข้อโต้เถียงเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในสังคมล้านนา เกิดขึ้นว่ามีความสำคัญเพียงใดในด้านอื่นนอกเหนือจากการนับถือผี เช่น ในด้านการสืบทอดมรดก และอำนาจในครอบครัว มีบทความจำนวนมากซึ่งถกเถียงในประเด็นเหล่านี้ เช่น Wijeyewardene (1977) และบทความอีกจำนวนหนึ่งพิมพ์รวมในวารสาร **Mankind ฉบับพิเศษ** (1984) ที่เน้นปัญหาสถานภาพของสตรีและการนับถือผีในล้านนา

น่าเสียดายที่ยังไม่มีนักมานุษยวิทยาสตรีไทยที่ศึกษาภาคเหนือ จึงไม่มีการศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจังในหมู่นักวิชาการไทย แต่ปัจจุบันนักวิชาการสตรีชาวต่างประเทศหันมาศึกษาระบบครอบครัว เช่น Jennifer Gray⁴ ซึ่งกำลังเขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกอยู่

ด้านที่สอง ระบบอุปถัมภ์ เครือข่ายและการรวมกลุ่มทางสังคม

ระบบอุปถัมภ์เป็นหัวข้อสำคัญที่นักมานุษยวิทยาศึกษาสังคมไทยสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะนักมานุษยวิทยาสำนักโครงสร้างหลวม เพราะถือว่าระบบดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้โครงสร้างหลวม โดยเปิดช่องทางให้เกิดการเคลื่อนไหวหรือเขยิบฐานะทางสังคมได้ง่าย ในสังคมล้านนาระบบเช่นนี้รู้จักกันในนามของผู้อุปถัมภ์คือ พ่อเลี้ยง Van Roy (1965) ได้ศึกษาระบบนี้ในการค้าเมี่ยง ต่อมา Gehan Wijeyewardene (1971) ก็เพิ่มเติมอีกเล็กน้อย แต่การศึกษาพัฒนาการของระบบนี้อย่างจริงจังปรากฏในงานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก 3 ชิ้น คือ Sharon K. M. Calavan (1974) Ayer (1980) และชาติชาย (1983) สำหรับชาติชายนั้นเน้นหนักในแง่ของเครือข่ายทางสังคมที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมือง

นอกจากเครือข่ายแล้ว Potter (1976) เห็นว่า สังคมชนบทล้านนาไม่ได้มีโครงสร้างหลวม หากมีการรวมกลุ่มเหนียวแน่นไม่เฉพาะแต่กลุ่มเหมืองฝายเท่านั้น แต่พบว่ายังมีกลุ่มลักษณะต่างๆ มากมาย ซึ่งสานกันเป็นโยงใยของสังคม ตั้งแต่กลุ่มวัด กลุ่มหนุ่มสาว และกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเหล่านี้เป็นเสมือนเครือข่ายพื้นฐานในสังคมที่ยึดให้ชุมชนหมู่บ้านอยู่ด้วยกัน แต่น่าเสียดายที่การศึกษาของกลุ่มเหล่านี้ยังมีลักษณะผิวเผิน ทำให้ไม่เข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดีพอ

ด้านที่สาม อำนาจทางการเมืองและกฎหมายท้องถิ่น

หัวข้อนี้ยังมีช่องว่างมากในการศึกษาสังคมชนบทภาคเหนือ Moerman ได้เริ่มศึกษาบทบาทของผู้ใหญ่บ้านในบทความชื่อ “A Thai Village Headman as a Synaptic Leader” ในปี 1969 และในปีเดียวกันนั้น Clark ก็ได้เขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเกี่ยวกับการเมืองท้องถิ่น ได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับอำเภอชัดเจนขึ้น แต่งานชิ้นสำคัญที่สุดคือ วิทยานิพนธ์ของ Turton (1975) ได้วิเคราะห์ระบบอำนาจและกฎหมายท้องถิ่น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่ออำนาจรัฐจากภายนอกแทรกแซงเข้าไปในหมู่บ้าน ทำให้ชาวนาสูญเสียอำนาจการตัดสินใจและต้องพึ่งพาอำนาจรัฐภายนอกมากขึ้น

นอกจากนั้น วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ ชยันต์ (1984) ยังได้ศึกษาเพิ่มเติมถึงวิธีการที่รัฐพยายามจะสร้างเสริมอำนาจในชนบทมากขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ แต่ประเด็นที่ขาดไปก็คือ การศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านทางการเมือง หรือ การต่อรองกับรัฐพบว่ามีการศึกษาอยู่บ้างเพียงเล็กน้อย เช่น ในงานของ Cohen (1981) และ ทานาเบ (2529) ซึ่งเน้นที่ความคิดเกี่ยวกับอำนาจของชาวนา การศึกษาในประเด็นดังกล่าวจำเป็นต้องให้ความสนใจระบบความเชื่อและพิธีกรรมประกอบด้วย

โครงสร้างประชากร

ในระยะไม่นานมานี้พบว่า ภาคเหนือมีอัตราการเจริญเติบโตของประชากรน้อยกว่าภาคอื่น ๆ มาก ขนาดของครัวเรือนในชนบทก็เล็กมาก จึงมีนักวิชาการด้านประชากรตื่นเต็นมาศึกษาภาคเหนือมากมาย นับตั้งแต่ เตียง ผาดไทสง เขียนบทความเรื่อง “The Recent Fertility Decline in Chiang Mai Area of Thailand” ในปี 1978 จากนั้นก็มีงานของ Sompong Shevasant and Danis Hogan (1979) งานทั้งสองใช้ข้อมูลจากการสำรวจระดับโครงสร้างทางกว้าง ต่อมาจึงมีนักมานุษยวิทยาเข้ามาศึกษาระดับจุลภาคเพื่อเข้าใจกลไกของการลดอัตราการเจริญเติบโตที่สำคัญ คือ วิทยานิพนธ์ของ Mounge (1981) และ Benja (1985) ก่อนหน้านั้น Mueeke (1976) ก็ได้ศึกษาปัญหาการอยู่รอดของเด็กในครอบครัวยากจนในเมืองเชียงใหม่

นอกจากเรื่องของภาวะของการเจริญพันธุ์แล้ว ปัญหาประชากรที่นักมานุษยวิทยาสนใจอีกประเด็นหนึ่งก็คือ ปัญหาวัยชรา ซึ่งพบในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Delaney (1977)

ส่วนนักวิชาการสาขาอื่น ๆ เช่น เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ จะสนใจปัญหาประชากรเกี่ยวพันกับปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ เช่น การเคลื่อนย้ายแรงงานตามที่ได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น

ระบบการบริโภค อนามัย และการรักษาพยาบาล

แม้ว่าปัจจุบัน เรื่องการบริโภค อนามัย และการรักษาพยาบาลจะดูเหมือนเป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่สามารถแยกเป็นอิสระออกจากความผูกพันทางสังคมได้ก็ตาม แต่ในความเป็นจริงระบบดังกล่าวผูกพันอย่างใกล้ชิดกับสังคม นักมานุษยวิทยาเองก็เริ่มหันมาสนใจปัญหานี้มากขึ้น ดังจะพบว่ามิงานหลายชิ้นที่ศึกษาระบบดังกล่าวในสังคมล้านนา เริ่มจากการศึกษาปัญหาการเจ็บป่วยและพฤติกรรมด้านสุขภาพอนามัยของชาวเชียงใหม่ ในงานของ Cunningham (1970) ในปี พ.ศ.2521 เบญจา ยอดดำเนิน ก็ศึกษานิสัยการบริโภคของชาวภาคเหนือ ซึ่งต่อมาก็มีการศึกษาอีกซึ่งมากขึ้น ในการวิจัยของ ยิ่งยง เทาประเสริฐ (2529) นอกจากนั้นก็มีการศึกษาของสถาบันสาธารณสุขมูลฐาน มหาวิทยาลัยมหิดล

อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการศึกษาวิธีการรักษาพยาบาลแบบดั้งเดิมหรือวิธีการทางไสยศาสตร์ นอกจากที่พาดพิงถึงเล็กน้อยในงานของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ เรื่อง **ผีเจ้านาย** แต่ก็พบว่า โครงการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อของศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก็สนใจปัญหานี้อยู่ และหวังว่าคงจะได้ความรู้ในด้านนี้เพิ่มเติมมากขึ้น

การศึกษาที่ถือว่าประสบความสำเร็จอย่างมากในการโยงเรื่องของโรคภัยเข้ากับปัญหาการพัฒนาประเทศคือ วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Irvine (1982) ซึ่งศึกษาลักษณะการเป็นไข้ในล้านนาว่าเป็นสื่อในการเข้าใจปัญหาของการพัฒนาที่เน้นปัจเจกบุคคล แนวการศึกษาเช่นนี้น่าจะช่วยให้ประเด็นเกี่ยวกับระบบการบริโภค อนามัย และการรักษาพยาบาลเป็นที่สนใจของนักสังคมศาสตร์มากขึ้น

สังคมเมือง

เมื่อเทียบกับงานที่ศึกษาชนบทแล้ว การศึกษาสังคมเมืองมีจำนวนน้อยมาก ความไม่สนใจปัญหาเมืองของภาคเหนือส่วนหนึ่งก็เพราะนักวิชาการโดยเฉพาะชาวต่างประเทศเห็นว่าเมืองในภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ มีลักษณะไม่ต่างจากชนบท มีแต่กรุงเทพฯ เท่านั้นที่ถือได้ว่าเป็นเมือง และการศึกษาเมืองในภาคเหนือก็เน้นอยู่เฉพาะเมืองเชียงใหม่เท่านั้น ระยะเวลาหลังมีผู้ศึกษาลำปางบ้างแต่น้อยมาก และงานเหล่านั้นก็ยังไม่เสร็จ

การศึกษาสังคมเมืองนั้น หลังจาก Ramsay (1971) ได้พูดถึงการรวมเอา เชียงใหม่เข้าอยู่ภายใต้อำนาจศูนย์กลางแล้วก็มีงานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึง ผู้นำท้องถิ่น เช่น หนังสือของปราณี ศิริธร (2506 และ 2523) ต่อมา จักรกฤษณ์ นรินดิพคุณการ (1973) ก็ศึกษาชนชั้นนำในเชียงใหม่ ในหนังสือชื่อ **Modernizing Chiang Mai** ความจริง R. L. Hendrickson ได้ศึกษาเรื่องผู้นำในเมืองเชียงใหม่มาแล้วเช่นกัน แต่ไม่ปรากฏว่าเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จ และเมื่อเร็ว ๆ นี้ ปลายอ้อ (2529) ได้เขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาโทเกี่ยวกับตระกูลผู้นำทางการค้าของเชียงใหม่ และลำปาง

งานศึกษาของสังคมเมืองเชียงใหม่ที่สำคัญที่สุดเห็นจะได้แก่ วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของสุเทพ (Suthep, 1977) และ Michael Vatikiotis (1984) งานทั้งสองได้ชี้ให้เห็นภาพสังคมเมืองเชียงใหม่ว่าประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มากมาย และกำลังขยายตัวอยู่แม้ในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนภาพสังคมเมืองเชียงใหม่ที่เป็นจริงอย่างมาก แม้ว่า Vatikiotis จะเป็นนักภูมิศาสตร์ แต่ก็ใช้วิธีการศึกษาเช่นเดียวกับสุเทพ ที่ใช้วิธีการทางมานุษยวิทยา ซึ่งเน้นการศึกษาชุมชนระดับจุลภาคอย่างเข้มข้น ทำให้ได้ภาพความสัมพันธ์และการเคลื่อนไหวที่ละเอียด ช่วยให้เข้าใจการเจริญเติบโตของเมืองเชียงใหม่อย่างดี

นอกจากนั้น ก็ยังมีวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกที่ศึกษาในเมืองเชียงใหม่อีก 3 เล่มด้วยกันคือ Irvine (1982), Delaney (1977) และ Mueeke (1976) งานทั้งสามนี้เกี่ยวกับปัญหาของเมืองคือ การเป็นโรคประสาท, ปัญหาวัยชรา และการอยู่รอด

ของเด็กในครอบครัวยากจน การศึกษาเกี่ยวกับชุมชนคนยากจนในเมืองเชียงใหม่มีน้อยมาก เท่าที่ทราบก็มี งานวิจัยของอุไรวรรณ (1976) ศึกษาสัณฐานเด็กในเมืองเชียงใหม่

การศึกษาสังคมเมืองเชียงใหม่อีกด้านหนึ่งคือ ประวัติการพิพาทชาติติในเมืองเชียงใหม่ พบในหนังสือของ David Engel (1978)

ปัจจุบันมีนักวิชาการสนใจศึกษาในเมืองมากขึ้น เช่น Kim Atkin ศึกษากระบวนการศึกษา แต่ยังเขียนงานไม่เสร็จ ที่สำคัญนักวิชาการรุ่นใหม่จะโยงความสัมพันธ์ระหว่างชนบทและเมืองมากขึ้น เช่น Jennifer Gray สนใจปัญหาวัยรุ่นสตรีที่เข้ามาทำงานในเมืองเชียงใหม่ แนวทางเช่นนี้น่าจะช่วยให้ขอบเขตการศึกษาสังคมเมืองขยายกว้างมากขึ้น

บทสรุป

การศึกษาสังคมล้านนาปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะแยกออกพิจารณาเป็นส่วนย่อยตามแนวทางทฤษฎี และวิธีการของแต่ละสาขาวิชามากขึ้น แนวโน้มดังกล่าวขัดขวางพัฒนาการของการศึกษาสังคมที่ให้ความสำคัญกับพื้นที่ในฐานะที่เป็นหน่วยของการวิเคราะห์ และหน่วยที่เป็นจริงในการพาปรับปรุง เพราะแนวการศึกษาเช่นนี้มุ่งลักษณะสากลมากกว่าที่พัฒนาขึ้นมาเองอย่างแตกต่างกันในสังคมหนึ่ง ซึ่งเป็นลักษณะที่ทำให้ชีวิตกับสังคมนั้นผิดกับลักษณะที่แห้งแล้งไร้ชีวิตชีวา และท้ายที่สุดก็ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมนั้นนัก นอกจากจะทำให้ถูกครอบงำมากยิ่งขึ้น

การศึกษาเพื่อให้ได้ภาพที่เป็นจริงของสังคมจึงต้องเน้นภาพรวมที่แสดงถึงพัฒนาการของสังคมนั้นที่ผิดแผกแตกต่างออกจากสังคมอื่น นั่นคือ มีวิถีทางพัฒนาการของตนเอง การศึกษาเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยความรู้ที่ผสมผสานกันจากสาขาวิชาการต่างๆ ไม่เฉพาะแต่ทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ เท่านั้น แต่รวมถึงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติด้วย พัฒนาการของสังคมตกผลึกเป็นภาพชีวิตของสังคมนั้นแต่จะแสดงออกมาในรูปของศิลปวัฒนธรรมความเชื่อและประเพณีต่างๆ

ซึ่งล้วนแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการศึกษาเพื่อเข้าใจสังคมดังกล่าว ในการศึกษาสังคมลัทธิพบว่ายังขาดการโยงองค์ประกอบเหล่านี้เข้ากับการศึกษาสังคมอย่างจริงจัง ส่วนหนึ่งเพราะวิธีการเช่นนี้ต้องอาศัยเวลาและความรู้ที่กว้างขวาง ไม่ทันกับสมัยที่นิยมความรวดเร็วเพื่อผลเฉพาะหน้า แต่ถ้าไม่มีการเริ่มต้นพัฒนาแนวทางดังกล่าวขึ้นมาเสียเลย สังคมลัทธิก็คงจะต้องถูกผลักดันให้เปลี่ยนไปตามกระแสการเปลี่ยนของโลกภายนอกมากขึ้นจนไร้ทิศทางของตนเอง

เชิงอรรถท้ายบท

- 1 เอกสารประกอบการสัมมนา หมายเลข 1.2 การสัมมนาเรื่อง สถานภาพ
ล้านนาศึกษา 22-24 สิงหาคม 2529 ณ โรงแรมเชียงใหม่ออกคิด อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่
- 2 ดูงานต่างๆ ในอดีตเพิ่มเติม พร้อมทั้งพัฒนาการของการศึกษาวัฒนธรรมล้านนา
หลังปี 2530 ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บ.ก.) (2558) **กำกับกำปองงานวิจัย
วัฒนธรรมภาคเหนือ** เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 3 เมื่อเขียนเสร็จแล้วมีชื่อว่า Katherine Bowie (1988) 'Peasant Perspectives on
the Political Economy of the Northern Thai Kingdom of Chiang Mai in the
Nineteenth Century: Implications for the Understanding of Peasant Political
Expression', Ph.D. Dissertation, Department of Anthropology, University of
Chicago.
- 4 ต่อมาได้เขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก Jennifer Gray (1990) 'The Road to the
City: Young Women and Transition in Northern Thailand', Ph.D. Dissertation,
Macquarie University, Sydney Australia.

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และทวี สอนมาลี. 2520. “ลำพูน: เมืองบริวารของเชียงใหม่”. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (เอกสารโรเนียว).
- ฉลาดชาย รมิตานัน และคณะ. 2525. การมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทภาคเหนือของประเทศไทย. รายงานวิจัยเสนอต่อ UNRISD.
- ซุนหเดช พรหมเศรษฐี. 2524. การศึกษาความเหมาะสมในการกำหนดโครงสร้างการใช้ที่ดินเพื่อประกอบการจัดทำนโยบายพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฐลัทธ ฐชาติ. 2524. “วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- _____. 2525. พ่อค้าวัวต่าง: ผู้บุกเบิกการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ.2398-2503). รายงานการวิจัยเสนอต่อกรมฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. 2529. การค้าขายทางเรือ บริเวณลุ่มน้ำปิงระหว่างภาคเหนือกับภาคกลางของประเทศไทย (พ.ศ.1839-2504). รายงานการวิจัยเสนอต่อมูลนิธิเจมส์ เอช ทอมป์สัน.
- เชื่อง ชาตอริยะกุล. 2520 “การแทรกแซงของระบบทุนนิยมต่อแบบแผนการผลิตและการตลาดของอาชีพการค้าเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปของเชียงใหม่”. รายงานการวิจัยเสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี และคณะ. 2528. รายงานการวิจัยหัตถกรรมในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ฉบับที่ 1-7. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เตือนใจ ญูชร ณ อยุธยา. 2521. “บทบาทของชาวจีนฮ่อที่มีต่อเศรษฐกิจของชาวเขาในประเทศไทย”. รายงานการวิจัยเสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

ทานาเบ, ชิเกฮารุ. 2529. *นุ่งเหลือง-นุ่งดำ ตำนานของผู้นำขบวนแห่ล้านนาไทย*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

เบญจา ยอดดำเนิน. 2521. “ความเชื่อและบริโศกนิสัยของประชาชนทางภาคเหนือของประเทศไทย”. ใน สนิท สัมครการ (บ.ก.), *สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง. 2506. *เพชรลานนา*. เชียงใหม่: สุวิวงศ์การพิมพ์.

_____. 2523. *ผู้บุกเบิกแห่งเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: เรืองศิลป์.

ปลาย้อ ชนชนนท์. 2529. “บทบาทนายทุนพ่อค้าที่มีต่อการขยายตัวและก่อตัวของทุนนิยมภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ.2464-2523”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระราชวิสุทธิโสภณ. สุจิตต์ วงษ์เทศ (บ.ก.). 2527. *เมืองพะเยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

พิทักษ์ บุญชูกุล. 2525. *การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมของชุมชนเมืองลำปาง*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพศาล ช่วงฉ่ำ. 2510. “การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินในชนบท”. รายงานการวิจัยเสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

ยั้งยง เทาประเสริฐ. 2529. *โครงการศึกษาพฤติกรรมการกินของคนไทยภาคเหนือตอนบน*. รายงานวิจัยเสนอต่อสถาบันวิจัยโภชนา มหาวิทยาลัยมหิดล สหวิทยาลัยล้านนา เชียงราย.

ลิอชัย จุลาลัย และมิ่งสรรพ ขาวสะอาด (บ.ก.). 2528. *เศรษฐกิจภาคเหนือประเทศไทย: ปัจจุบันและอนาคต*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศุทธิณี ดนตรี. 2523. “การศึกษาลำดับความสำคัญของเทศบาลในภาคเหนือ”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สงวน โชติสุขรัตน์. 2512. *ไทยยวน-คนเมือง*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สนิท สัมครการ (บ.ก.). 2512. *สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สวัสดิ์ บันเทิงสุข. 2520. “อิทธิพลของระบบทุนนิยมที่มีต่อการผลิตและการตลาด: ศึกษาเฉพาะกรณีหัตถกรรมแกะสลักไม้ในจังหวัดเชียงใหม่”. รายงานวิจัยเสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ. 2521. “สถานภาพและบทบาทด้านแรงงานของสตรีภาคเหนือเปรียบเทียบกับชาย (2503-2517)”. ใน สนิท สมักรการ (บ.ก.), *สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สุเทพ สุนทรภัสสข (บ.ก.). 2513. *สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย*. รายงานผลการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในภาคเหนือของประเทศไทย เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. 2513-2514. “สถานการณ์เกี่ยวกับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในภาคเหนือของประเทศไทย,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 3(8).

สุรสิงห์สำรวม จิมพะเนาวิ. 2525. “ข้อสังเกตบางประการในการศึกษาวัฒนธรรม ประเพณีล้านนาเชิงมานุษยวิทยา,” *ศึกษาศาสตร์สาร* 11(2-4).

สุรีย์ บุญญานุพงษ์. 2527. *การวางแผนการใช้ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสถียร ศรีบุญเรือง. *ขนาดฟาร์มและประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ กรณีศึกษาของอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน*.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2519. “ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ในล้านนา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 และ 21,” *วารสารธรรมศาสตร์* 6(1).

_____. 2527 (ก). *พัฒนาการของชีวิตและวัฒนธรรมล้านนา*. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.

_____. 2527 (ข). “สถานภาพปัญหาและแนวการศึกษาวิจัย เศรษฐกิจ การเมืองของภาคเหนือ”. เอกสารสัมมนาทางวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

อาภา ศิริวงศ์ ณ อยุธยา. 2522. *การศึกษาเปรียบเทียบระบบชลประทานแบบประเพณีของชุมชนสองแห่งในภาคเหนือของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกสารภาษาอังกฤษ

บันทึกการเดินทางและความทรงจำ

Anonymous. 1985. *An Englishman's Siamese Journals 1890-1893*. Reprinted in Bangkok: Siam Media International Books.

Bacus, Mary (ed.). 1984. *Siam and Laos as Seen by Our American Missionaries*. Philadelphia: Presbyterian Board of Publication.

Bock, Cark. 1884. *Temples and Elephants: The Narrative of a Journey of Exploration Through Upper Siam and Lao*. London: Sampson, Low, Marton.

Colquhoun, Archibald Ross. 1884. *Amongst the Shans*. London: Field and Tuer.

Curtis, Lillian Johnson. 1903. *The Laos of North Siam*. London: Fleming H. Rewell Co.

Enriquez, C. M. 1918. *A Burmese Loneliness: A Tale of Travel in Burma, The Southern Shan State, and Keng Tung*. Calcutta: Thacker, Spink & Co.

Freeman, J. H. 1910. *An Oriental Land of the Free*. Philadelphia: The Westminster Press.

Hallett, Holt Samuel. 1890. *Thousand Miles on An Elephants in the Shan States*. London: William Blackwood and Sons.

Le May, Reginald. 1926. *An Asian Arcady: The Land and Peoples of Northern Siam*. Cambridge: W. Heffer & Sons Ltd.

Mc Gilvary, Daniel. 1912. *A Half Century Among the Siamese and the Lao*. New York: Fleming H. Ravel Co.

Schomburgh, Sir Robert H. 1863. "A Visit to Xiengmai," *Journal of The Asiatic Society of Bengal* 32, (pp. 387-399).

_____. 1869. "Xiengmai," *Siam Repository*. 1 (pp. 173-182).

Taylor, Hugh. 1947. *A Missionary in Siam*. San Francisco: Unpublished MS.

เอกสารภาษาอังกฤษทั่วไป

Abha Sirivongs Na Ayuthaya (et.al.). 1979. *Village Chiang Mai*. Bangkok: Social Research Institute.

Aree Wiboonpongse and A. R. Thodes. 1974. "The Chiang Mai Central Crop Market: Structure, Conduct and Performance," *Agricultural Economic Report* No. 2, Faculty of Agriculture, Chiang Mai University.

Bau, David H. 1951. "*Agricultural Economic Survey of Sarapee District Chiang Mai Province Thailand*". Bangkok: FAO.

Benchavan Tongsir (et.al). 1975. *Agro-Economic Characteristic of the Chiang Mai Valley (1972-1973)*. Economic Report 5 Faculty of Agriculture, Chiang Mai University.

Bowie, Katherine A. 1980. "*The Role of Market and the Formation of Class Consciousness in the Chiang Mai Valley*". Paper Presented at the Annual Meeting of the Association for Asian Studies at Washington D.C.

Bowie, Katherine. 1981. "*In the Wake of the Lords: A Historical Perspective on the Role of Irrigation in the Political Economy of Northern Thailand*". M.A. Thesis, University of Chicago.

Brureau, Michel. 1980. "*Landownership and Tenure, Relations of Production and Social Classes in the Rural Areas of Northern Thailand (1966-1976)*". Paper Presented at Thai-European Seminar the Hague: University of Amsterdam.

- Chaiwat Roongruangsee (et.al.). 1985. *Contributions and Constrains of Handicrafts to Thai Economy: Wicker Works, Wood Carving and Handloom Weavings in Chiang Mai and Lamphun*. Chiang Mai: Faculty of Social Science, Chiang Mai University.
- Cunningham, Clark E. 1966. "Urgent Research in Northern Thailand" Bulletin of the International Committee for Urgent Anthropological and Ethnological Research V.18.
- Cunningham, Clark E (et.al.). 1970. *Studies of Health Problems and Health Behavior in Saraphi District, North Thailand*. University of Illinois-Chiang Mai Project.
- Engel, David. 1978. *Code and Custom in a Thai Provincial Court: The Interaction of Formal and Informal Systems of Justice*. Tucson: University of Arizona Press.
- Kandre, Peter. 1965. "Aspects of Wealth Accumulation, Ancertor Work and Household Stability among In Mein Yao" Felicitation Volume of Southeast Asian Studies. Bangkok: Siam Society.
- Keen, F.G.B. 1972. *Upland Tenure and Land Use in Northern Thailand*. SEATO Cultural Programme.
- Lando, P. Richard. 1983. *Fish in the Waters and Rich in the Fields Cropping Systems, Agricultural Development and Marketing A Living in Two North Thai Villages*. Bangkok Thai Khadi Research Center, Thammasat University.
- Luechai Chulasai (et.al.). 1980. *Basic Research for Formulating a Micropolitan Model: A Northern Study*. Chiang Mai: Faculty of Social Sciences Chiang Mai University.
- Luechai Chulasai and Suwarat Bhekasut. 1980. "Structure of Selected Non-farm Enterprises in Chiang Mai: A Case Study of Furniture, Woodcrafts, Doors and Baskets Industries", Paper No 7 for Rural off-Farm Employment Assessment in Thailand Project 493-0306.

- Miles, Douglas. 1973. "Some Demographic Implications of Regional Commerce: The Case of Northern Thailand's Yao Minority". In Ho and Chapman (eds.), *Studies on Contemporary Thailand*. Canberra: ANC Press.
- Moerman, Michael. 1975. Chiengkham's Trade in the 'Old Days'. In G. W. Skinner and A. T. Kirsch (eds.), *Change and Resistance in Thai Society*. Ithaca: Cornell University Press.
- Mougue, Christin. 1978. "An Ethnography of Reproduction: Changing Pattern of Fertility in A Northern Thai Village". In P. A. Scott (ed.) *Nature and Man in Southeast Asia*. London: University of London.
- Potter, Jack M. 1976. *Thai Peasant Social Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sanit Wongprasert. 1975. "Lahu Trade and Commerce," *Journal of Siam Society* 68(2).
- Scandinavian Research Center. 1976. *Lampang Reports*.
- Sompong Shevasant and Hogan, Danis. 1979. *Fertility and Family Planning in Rural Northern Thailand*. Community and Family Study Center, Chicago University.
- Tanabe, Shigeharu (nd). "*Historical Development of Irrigation System in Lanna Thai (Northern Thailand)*".
- Tiang Pradthaisong. 1978. "The Recent Fertility Decline in the Chiang Mai Area of Thailand," *Paper No 47*. Honolulu East-West Population Institute.
- The Tribal-Research Center. 1967. *Social Scientific Research in Northern Thailand*. Bulletin No 1. Chiang Mai, Thailand.
- _____. 1967. *Tribesmen and Peasants in Northern Thailand*. Chiang Mai: TRC.
- _____. 1971. *Social Science and Related Research in Northern Thailand*. Bulletin No 2. Chiang Mai, Thailand.

Uraivan Tan-Kim-Yong. 1976. *Mini Slums in Chiang Mai City*. Research Report to SEAPRAP.

Vanpen Surarerks. 1986. *Historical Development and Management of Irrigation Systems in Northern Thailand*. Chiang Mai: Faculty of Social Science Chiang Mai University.

Wijeyewardene, Gehan. 1967. "Some Aspect of Rural Life in Thailand". in T. Silcock (ed.) *Thailand: Social and Economic Studies in Development*. Canberra: ANU.

_____. 1977. "Matriclans or Female Cults: A Problem in Northern Thai Ethnography," *Mankind* 11(1): 19-25.

_____. 1984. "Great City on the River Ping: A theory, Mainly about Chiang Mai", Paper presented at International Conference on Thai Studies, Thai Studies Program Chulalongkorn University.

_____. 1986. *Place and Emotion in Northern Thai Ritual Behavior*. Bangkok: Pandora Press.

Zimmerman, Carle C. 1931. *Siam: Rural Economic Survey (1930-1931)*. Bangkok: The Bangkok Times Press.

เอกสารประเภทวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก

Anan Ganjanapan. 1984. 'The Partial Commercialization of Rice Production in Northern Thailand (1900-1981)'. Ph.D. Dissertation, Cornell University.

Anchalee Singhanetra-Renard. 1982. 'Northern Thai Mobility 1850-1977: A View from Within'. Ph.D. Dissertation, University of Hawaii.

Ayer, Kenneth Robert. 1980. 'Changing Pattern of Patronage in Northern Thailand'. Ph.D. Dissertation, Stanford University.

- Benchaphun Shinawatra. 1985. *'Highland-lowland Interrelationships in Northern Thailand: A Study of Production, Consumption and Distribution'*. Ph.D. Dissertation, Michigan State University.
- Benja Yoddomnern. 1985. *'Continuity and Change in Northern Thai Village: Determinants and Consequences of Fertility Decline'*. Ph.D. Dissertation, University of Illinois.
- Bilmes, Jacob M. 1974. *'Interaction and Decision-Making in a Northern Thai Village'*. Ph.D. Dissertation, Stanford University.
- Boomgaard, James. 1984. *'The Woodcarving Subsector of Thailand: A Subsector Approach to the Study of Small-Scale Enterprises'*. Ph.D. Dissertation, Michigan State University.
- Bruneau, Michel. 1977. *'Recherches sur l'organisation de l'espace dans le Nord de la Thaïlande'*. These pour de doctorate s letters et Sciences Humaines. University de Paris Sorbonne
- Calavan, Michael M. 1974. *'Decision Against Nature: Crop Choice in a Northern Thai Village'*. Ph.D. Dissertation, University of Illinois.
- Calavan, Sharon K. M. 1974. *'Aristocrats and Commoners in Rural Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, University of Illinois.
- Chartchai Na Chiangmai. 1983. *'Parapolitical Behavior of N T Villages: An Application of Social Network Concepts'*. Ph.D. Dissertation, University of Wisconsin.
- Chayan Vaddhanaphuti. 1984. *'Cultural and Ideological Reproduction in Rural Northern Thai Society'*. Ph.D. Dissertation, Stanford University.
- Chob Kacha-ananda. 1976. *'Etude Ethnographiqye du groupe Ethnige Yao en Thailand de norl'*. These du troisiem cych University de Paris.
- Cohen, Paul T. 1981. *'The Politics of Economic Development in Northern Thailand, 1967-1978'*. Ph.D. Dissertation, University of London.

- Cooper, Robert G. 1976. *'Resource Scarcity and the Hmong Response: A Study of Settlement and Economy in Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, University of Hull.
- Davis, Richard B. 1974. *'Muang Metaphysics, A Study of Northern Thai Myth and Ritual'*. Ph.D. Dissertation, University of Sydney.
- De Young, John. 1953. *'Village Life in Modern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, University of California at Berkeley.
- Delaney, William P. 1977. *'Socio-Cultural Aspects of Aging in Buddhist Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, University of Illinois.
- Durrenberger, E. Paul. 1971. *'The Ethnography of Lisu Curing'*. Ph.D. Dissertation, University of Illinois.
- Grandstaff, Terry. 1976. *'Swidden Society in Northern Thailand: A Diachronic Perspective Emphasizing Resource Relationships'*. Ph.D. Dissertation, University of Hawaii.
- Hamilton, James W. 1965. *'Ban Hong: Social Structural Economy of a Pwo Karen Village in Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, University of Michigan.
- Hinton, Peter. 1975. *'Karen Subsistence, The Limits of a Swidden Economy in North Thailand'*. Ph.D. Dissertation, University of Sydney.
- Ireson, W Randall. 1976. *'Socio-Economic Components of Agricultural Decision-making: The Adoption of Multiple Cropping in Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, Cornell University.
- Ireson, W. 1982. *'The Thai-Yuan Madman and the Modernizing Developing Thai Nation as Bounded Entities Under Threat: A Study in the Replication of a Single Image'*. Ph.D. Dissertation, SOAS.
- Jones, Delmos J. 1967. *'Cultural Variation among Six Lahu Villages, Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, Cornell University.

- Judd, Lawrence. 1961. *'Chao Rai Thai Dry Rice Farmers in Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, Cornell University.
- Kingshill, Konrad. 1957. *'Ku Daeng, The Red Tomb: A Village Study in Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, Cornell University.
- Menegay, Merle. 1985. *'The Sub-Sector Studies of Certain Agricultural Communities in the North and Northeast of Thailand'*. Ph.D. Dissertation, Michigan State University.
- Miles, Douglas. 1974. *'Marriage, Agriculture and Ancestor Worship among the Pulangka Yao'*. Ph.D. Dissertation, Sydney University.
- Moerman, Michael. 1964. *'Farming in Ban Phaed: Technological Decisions and Their Consequences for the External Relations of Thai-Lue Village'*. Ph.D. Dissertation, Yale University.
- Mounge, Christine. 1981. *'The Social and Economic Correlates of Demographic Change in Northern Thai Community'*. Ph.D. Dissertation, University of London.
- Mueeke, Marjorie A. 1976. *'Reproduction Success' Among the Urban Poor: A Micro-Level Study of Infant Survival and Child Growth in Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, University of Washington.
- Narajohn Iddhichiraharas. 1977. *'Bamboo Village: A Northern Thai Frontier Community'*. Ph.D. Dissertation, University of California at Berkeley.
- Neher, Clark D. 1969. *'District level Politics in Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, University of California, Berkeley.
- Potter, Sulamith Hein. 1977. *'Family Life in a North Thai Village'*. Ph.D. Dissertation, University of California, Berkeley.
- Ramsay, James Ansil. 1971. *'The Development of A Bureaucratic Polity: The Case of Northern Siam'*. Ph.D. Dissertation, Cornell University.

- Rapeepun Sektheera. 1979. *'The Allocation of Family Resources to Farm and Non-Farm Activities in a Village in Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, Michigan State University.
- Sanay Yanasarn. 1985. *'Land-Use Patterns and Land-Use Changes in Chiang Mai, Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, Columbia University.
- Sesening, Barton. 1979. *'Self-Concept and Achievement in Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, Cornell University.
- Songsak Sriboonchitta. 1983. *'An Econometric Analysis of the Relative Share of Labor, Demand and Cross Demand Elasticities of Substitution for Inputs: A Case Study in the Chiang Mai Valley'*. Ph.D. Dissertation, University of Illinois at Urbana Champaign.
- Suthep Soonthornpasuch. 1977. *'Islamic Identity in Chiang Mai City: A Historical and Structural Comparison of two Communities'*. Ph.D. Dissertation, University of California at Berkeley.
- Tanabe, Shigeharu 1981. *'Peasant Farming System in Thailand: A Comparative Study of Rice Cultivation and Agricultural Technology in Chiang Mai and Ayutthaya'*. Ph.D. Dissertation, University of London.
- Tapp, Nicholas. 1985. *'Categories of Change and Continuity among the White Hmong'*. Ph.D. Dissertation, SOAS.
- Tirell, Raymond Frances. 1972. *'An Analysis of Factors that are Assumed to Influence Acculturational Assimilation of Tribal Minorities in Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, Syracuse University.
- Turton, Andrew G W. 1975. *'Northern Thailand Peasant Society: A Case Study of Rural and Political Structures at the Village Level and Their Twentieth Century Transformation'*. Ph.D. Dissertation, University of London.

- Uraivan Tan kim yong. 1983. *'Resource Mobilization in Traditional Irrigation Systems of Northern Thailand: A Comparison between the Lowland and the Upland Irrigation Communities'*. Ph.D. Dissertation, Cornell University.
- Van de Meer, Cornellives L. J. 1981. *'Rural Development in Northern Thailand: An Interpretation and Analysis'*. Ph.D. Dissertation, University of Groningen.
- Van Roy, E. 1965. *'Economic Frontier: A Study of Economics in the Hills of Northern Thailand'*. Ph.D. Dissertation, University of Texas.
- Vanpen Surareks. 1975. *'A Gargeographiech and Social-Okonomische Struk in Nord Thailand: Unter Besonderer Beruck siuhtigurg de Pachtoerhln'*. Ph.D. Dissertation, Justus Liebig Universitat, Giessen.
- Vatikiotis, Michael R. J. 1984. *'Ethnic Pluralism in the Northern Thai City of Chiang Mai'*. Ph.D. Dissertation, University of Oxford.
- Werasit Sittitrai. 1986. *'Rural Transformation in Two Northern Thai Villages'*. Ph.D. Dissertation, University of Hawaii.